

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות
בס"ד, יום ג' פרשת בלק, יג תמוז תשע"ה, קידושין פרק שני
לע"נ הר"ר משה אריה בן ר' אברהם הי"ד, לע"נ הר"ר אהרן נח בן ר' בנימין זאב ת.נ.צ.ב.ה.

פנינים

כפיה במצוות כשנוגע לאחרים

דבר חידוש מצינו בערוך-השולחן (יר"ד סי' ר"מ סעי' ו'), שגם במצוות שמתן שכרם בצידי ואין כופים עליהם כגון כיבוד אב ואם וצדקה, זהו רק כשהנידון הוא עצם קיום המצוה, אבל כאשר אביו ואימו רעבים ללחם ויד הבן משגת לפרנסם כופים אותו לפרנסם, וכן בצדקה מפני צער עניים כופים אותו לפרנסם, דמקום הכרח של אחרים א"א להעלים עין מזה, ומה שאמרו שבכיבוד אב לא כופים הוא כשאינו נוגע להכרח לאביו אלא רק אינו מכבדו די הצורך, [ויתכן שזה מבוסס על מה שהביא שם לפני"כ שבכל מצוות שאין ב"ד מוזהרים עליהם לכוף היינו רק שאין נענשים אם לא כופים, אבל אם רצו הרשות בידם לכוף].

כפיה במצוה שאפשר לעשותה ע"י שליח

מצינו חידוש גדול בספר הלכות גדולות (שיצא לאור לאחרונה מכתבי בעל האדר"ת זצ"ל), שכל מה שכופים אדם לקיים מצוה הוא רק במצוות שאי אפשר לקיימם ע"י שליחות, אבל במצוות שאפשר לקיימם בשליחות אין ב"ד כופים עליהם אלא מקיימים אותם עבורו מדין זכין [שהוא מטעם שליחות], ואפי' אם עומד וצווח שאינו חפץ במצוה [כמו שמצינו בתוס' בכתובות דף יא. שמטבילים גר קטן על דעת ב"ד כיון שהדבר בעיקרו הוא זכות אע"פ שלענין כמה דברים הוא לחובתו, וכן מזכים גט שחרור לעבד כנעני ע"י אחרים לרבנן], וכעין מש"כ הש"ך (יר"ד סי' ש"ה ס"ק י"א) שאם אין האב רוצה לפדות את בנו יכולים ב"ד לפדותו בלא האב מדין זכין, וע"ש בט"ז ובנקוה"כ שהאריכו בזה.

כפיה לקיים נדר

בקצוה"ח (ח"מ סי' כ"ו ס"ק א') הביא בזה מחלוקת, דעת **תשובות הב"ח** שכופים על הצדקה רק כשאינו רוצה לתת כלל צדקה, אבל מי שנדר ליתן צדקה לעניים אי אפשר לכופו משום שיכול להשאל על נדרו, וכן גם דעת הסמ"ע שם, ומביא שכן מצינו גם בתשובת רב האי גאון, אמנם לדעת הט"ז בנדר ודאי כייפין ליה לקיים נדרו.

כפיה בשבת ויו"ט, ובחוצה לארץ

לגבי כפיה בשבת ויר"ט אפי' כאשר זמנה באותו היום ויעבור זמן המצוה, נחלקו הפוסקים, דעת הכנסת-הגדולה (החדש ספר שלישי צד כ"ט) שהוא כמו עונש על עבירה ואין עונשים בשבת ויר"ט וכמבואר בשו"ע (אור"ח סי' של"ט), וכך גם דעת המהר"ם שיק (אור"ח סי' שכ"ב). ואילו ביד-מלאכי (מערכת ע' אות תקי"ד) משמע שכופים גם בשבת ויר"ט ואין בזה משום עונש בשבת, וכן כתב בספר אפריון-לשלמה (בקונט' מזבח אבנים דף כז. אות ג'). ולגבי אם כופים גם בחו"ל, כתב בספר יראים (מצוה רע"ח) שהכפיה עד שתצא נפשו הוא דיני קנסות ודנים אותו רק בא"י ולא בחו"ל.

אין כופים במצוה שהוא רק ענף למצוה אחרת

חידוש גדול מחדש בעל החיי-אדם בספרו חכמת אדם (בקונט' בינת אדם. שער איסור והיתר סי' ז' ד"ה מה) שאין ב"ד כופים על מצות כיסוי הדם משום שהוא רק ענף למצות שחיטה שמי ששחט יכסה, וכן אין כופים את האב דווקא למול את בנו.

וכן מוכח גם מדברי הפמ"ג (סי' תרפ"ז אשל אברהם ס"ק ב') שכתב שאע"פ שכופים גם על קיום מצוה דרבנן [כך ס"ל להפמ"ג, ונחלקו בזה רש"י ותוס' - עי' בתוס' בכתובות דף פו. ד"ה פריעת] מ"מ כופים רק על קריאת המגילה דיום ולא על קריאה של לילה משום שעיקר הקריאה הוא ביום, אע"פ שבליילה הוא ג"כ מצוה ומברכים עליה, מוכח מדבריו שאין כופים על מצוה שהוא רק ענף למצוה. עוד מצינו בשו"ת מהר"ם שיק (אור"ח סי' שכ"ב) שגם במצוה עצמה כל שעיקרה רק למשמרת וסייג לתורה אין כופים עליה.

לפי זה שמעתי (ז.ס.) טעם שלא מצינו כפיה על מצות תלמוד תורה, עפ"י הברכ"ש (קידושין סימן כז) שעיקר המצוה בלימוד קצת שחרית וערבית, וכל השאר זה הרחבה.

אדם שקראו לו לתורה ואינו עולה כופים אותו

כתב בספר לב-חיים (ח"ב עמ' קע"ד) שכופים בזה, והטעם משום שיש סכנה בדבר אם אינו עולה, כמבואר בגמ' (ברכות דף נה.) על מי שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא שמקצרים ימיו ושנותיו, וכשם שב"ד חייבים להפרישו מאיסורא כך חייבים להפרישו מסכנה, וכמו שמצינו בראשונים לגבי קטלנית שאם רוצה לישא קטלנית ב"ד כופים אותו שלא ישאנה, ולכאורה (צ.פ.) זה מדין השבת גופו [ועי' בתוס' במנחות סד: ד"ה ארור]. ❖

כופין אותו עד שיאמר רוצה אני

בגמ' (קידושין דף נ עמוד א) יְקָרִיב אֶתּוֹ (ויקרא א ג) מלמד שכופין אותו, יכול בעל כרחו תלמוד לומר לְרָצוֹנוֹ, הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ואמאי הא בלביה לא ניחא ליה אלא לאו משום דאמרין דברים שבלב אינן דברים: והנה רק בגיטין וקרבנות יש דין רצון וכופין אותו עד שיאמר רוצה אני אבל בכל המצוות אין צריך שיאמר רוצה אני, כי אין דין רצון רק דין כונה לשם מצוה.

1. 'לרצונו' ו'מצוות צריכות כוונה' בכפיה

מבואר שיש דין כפיה עד שיאמר רוצה אני, ואע"פ שבלבו אינו רוצה דברים שבלב אינם דברים [ומה שיש דחיה בגמ' הינו רק שאין ראייה אבל למסקנא חוזר הפשט שהוי משום דברים שבלב אינם דברים]. ולכאור' קשה הרי אכתי אנוס הוא, והוי בליבו ובלב כל אדם שאינו חפץ לגרש.

ויש ליישב ע"פ מה שכתב הרמב"ם (גירושין ב כ) 'שמועיל הכפיה מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו'. וביאר הבית הלוי (עה"ת פרשת יתרו) שגם אם בליבו חושב שאינו רוצה לגרש הוא רק דברים שבלב, כי בלב כל אדם ידוע שבעצם הוא חפץ לגרש ורק יצרו הרע מעכבו וע"י המלקות מתעורר הנקודה הפנימית. [בחזו"א אהע"ז צט ס"ק א' ביאר כונת הרמב"ם באופ"א, אולם הנפש החיים פירש כפשוטו, שבעצם ישראל רוצה והוכיח כדבריו מדברי הגר"א. ועיין חזו"א סוף או"ח שהקשה איך שיק לכופ על מצוות הרי הקב"ה נותן בחירה לאדם מה לעשות. ותירץ שכפיה שבא ע"י בעל בחירה אינו חסרון בבחירה].

יש להקשות איך חשיב מצוה ע"י כפיה הרי קיי"ל מצוות צריכות כונה, ובשלמא לענין גיטין או קרבן שצריך לומר רוצה אני ניחא, כמבואר ברמב"ם שמתעורר ה'נקודה הפנימית', אבל בכל המצוות שמבואר בגמ' (כתובות דף פו.) 'שאומרין לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה מכן אותו עד שתצא נפשו', ואם עשה מועיל ואין דין שצריך לומר רוצה אני וקשה הרי אין בזה כונת מצוה אלא כונה שלא יתנו לו מכות, ואפילו למ"ד אין צריכות כונה הרי כונה הפכית ודאי מקלקלת. וי"ל עפ"י המבואר במנח"ח (מצוה ו' אות י') שאפילו בכפיה נעשית המצוה בשלמות כגון בפו"ר דמ"מ היו לו בנים, וכן מילה וקידוש החודש ושחיטת הפסח ואין צריך להגיע בזה לדברי הרמב"ם הנ"ל אלא כיון שבמציאות יודע שעושה מצוה יש כאן כוונת מעשה, ורק במצות אכילה שמצד עצם המעשה הוי שלא כדרך אכילתו ואין בזה כונת מעשה צריך להגיע לדברי הרמב"ם שמתעורר הנקודה הפנימית ומשום כך אף ע"י כפיה נחשב שאכל לרצונו וכדרך אכילתו (צ.פ.).

2. תינוקות שנשבו בזמננו

ויש לדון בדין כפיה בחילונים בזמננו, האם שייך לומר את דברי הרמב"ם שבעצם הוא רוצה ונוכל לכופו עד שיאמר רוצה אני, או לא יועיל כפיה כי באמת אינו רוצה. [חובה להדגיש: שאין בדברים אלו הוראה למעשה, וגם אין יד ישראל תקיפה בזה"ז, אלא ליבון הדברים 'לפום ריהטא'].

תחילה יש לדון בגדרם של החילונים בזמננו האם יש להם דין של תינוק שנשבה או לא. מקור הדין של תינוק שנשבה מבואר ברמב"ם (פ"ג ממרים ה"ג) וז"ל: 'אבל בני התועים האלה ובני ביניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם הרי הוא כתינוק שנשבה... ואע"פ ששמע אח"כ שהוא יהודי וראה יהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם', וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סי' קנ"ט) אולם הש"ך פליג. ועפ"ז נחלקו הפוסקים בחילונים בזמננו [החל מתחילת השפעת תנועת ה'השכלה'] אם נחשב שהדיחום אבותיהם או שהדיחו הם את עצמם. והנה כתב החפץ-חיים (כתבי הח"ח ח"ג מכתב ס"ה) 'ובאמת בזמננו אפי' החוטאים גמורים ברובם אינם להכעיס ח"ו, רק תועים בדרך ע"י איזה פושעים שמטים אותם והרי הם ממש כשה אובד שאינו יודע איך לשוב אל בית בעליו ומצוה רבה לרחם עליהם ולהורותם הדרך הנכונה', מבואר בזה שדינם כתינוק שנשבה ואין להם דין מומר שמורידיו ולא מעלין.

ובחזו"א (יו"ד סי' א' ס"ק ו') ביאר את המושג של תינוק שנשבה 'שהוא בחזקת שאם יודיעוהו וישתדלו עמו כשיעור ההשתדלות שהוא ראוי לשוב לא יזיד לבלתי ישוב, אמנם אחר שהשתדלו

מנהג ישראל תורה

כפיה על מצוות

סיפר הג"ר אליעזר גורדון מטעלז זצ"ל על אחד מגאוני וילנא, כמדומה היה זה הג"ר אבלי פוסוילר זצ"ל (עיין בשעה"צ בהלכות ר"ה מה שהביא בשם ר' אבלי) שפעם כשיצא לשוח בשדה פגש כפרי שנהג בעגלה בסוס ופרה ביחד, והזהירו שעובר על איסור דאורייתא של כלאי בהמה, כיון שלא שמע לו צעק עליו לאמר - אני הרב היותר גדול בוילנא רבתי ושמי הולך בכל המדינות, מיד כאשר נגיע לוילנא אכריז עליך חרם ושמטא! נבהל הכפרי ולאחר התיר את הפרה מן העגלה ונטל הרצועה בידו (אזנים לתורה, טללי אורות עה"ת פרשת חוקת עמוד נו).

למעשה - דעת הגר"מ פינשטיין זצ"ל (אגרות משה ח"ד אה"ע סימן ס"א אות ב') שקיי"ל כהנתיבות (חו"מ סימן ג') שגם יחיד כופה. אכן מאידך הגר"י זילברשטיין שליט"א שאל את הגר"ש אלישיב זצ"ל (מתוך ספר 'משנת אי"ש' העומד לצאת לאור) על מעשה שהיה שהאשה רצתה לכוף בהערמה את בעלה לקנות תפילין ומזוזות מכספו. והשיב הגר"ש שלמעשה ההכרעה היא כדעת הקצות (חו"מ סימן ג' ס"ק א') שכפיה זה רק בב"ד, ואדם פרטי אין יכול לכפות. ולא קיי"ל להלכה כהנתיבות (שם) והחת"ס (שו"ת חו"מ סימן קעו) שכל אדם כופה. ושמעתי מהגר"ר שמאי גרוס שליט"א שאין דיני כפיה נוהגים בזמננו דהלכה כהקצות שכפיה רק בב"ד ועוד שמבואר ברמ"א (יו"ד סימן שלד סעיף מח) בשם מהר"י וויל (סימן קנ"ז) וז"ל 'ולכן נהגו להקל מלמחות בעוברי עבירה, שיש לחוש שיהיו עומדין על גופנו ומאודנו'. וכיון שהמציות כיום שאין יד ישראל תקיפה רק 'כפיה בדברים' שייך. והנה שמעתי מהגר"נ קופשיץ שליט"א שכפיה בעשה רק בב"ד אבל לאפרושי מאיסורא גם יחיד מצווה וגם באופן שאין כפיה צריך למחות ולהעיר על מעשיו. והורה הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות) שבכל אופן לא יכפה חבירו בלא הוראת חכם.

ושמעתי מהגר"ר יהודה טשזנר שליט"א לענין בחור שמתעצל לקום לזמן ק"ש שלמרות שמצד שורת הדין יש כפיה אפילו אם יכעס עליו אם יעירונו, כי כפיה מצד דיני תוכחה וערבות מסור לכל אחד, ובב"ד נתחדש שמכין אותו עד שתצא נפשו, אבל למעשה אין דיני הכפיה מסורים כלל לבחורים, ורק המשגיח וצוות הישיבה יחליטו מה ואיך לעשות.

וסיפר הרב טשזנר על סבא של סבא שלו הגר"ר שמואל רוזנברג זצ"ל אב"ד ור"מ אונסדרוף בעל 'באר שמואל' שבזמן כהונתו בישיבת אונסדרוף למדו בישיבה 400 בחורים, בתחילה הוא היה 'המעורר' של התלמידים לתפילת שחרית, יום אחד העיר בחור חדש שישן חזק מאוד, שלא ידע שראש הישיבה הוא זה שמעיר, ברוב כעסו שפך את כל ה'נעגל וואסער' (המים שהוכנו לנטילת ידיים) על ראשו של ר' שמואל וחזר לישון, הגיב ר' שמואל שאי אפשר לזרוק מהישיבה על זה כיון שלא ידע, אך מאידך אין זה הנהגה ראויה, ולכן מאז הפסיק להעיר את התלמידים, כי מי יודע מה יעשו לו בשמים על כך. ❖

עמו והוא מזיד וממאן לשוב דינו כמומר. ושיעור ההשתדלות תלוי לפי התבוננות הדיינים כאשר יופיעו ברוח קדשם בהכרעת דינו'.

לגבי הדין בזמננו: כתב החזו"א (שם סי' ב' ס"ק כ"ח) בשם מהר"מ לובלין, שמאחר שכתב הגהות מיימוניות שדינו כמומר רק אחר שמוכיחים אותו ואינו מקבל תוכחה לכן בזמננו שאין אנו יודעים להוכיח תמיד נחשב הדבר כקודם תוכחה ונחשבים כאנוסים ונשאר דינם כתינוק שנשבה.

אמנם דעת הגר"מ פינשטיין זצ"ל (אג"מ אה"ע"ז ח"א סימן פב ענף יא) לגבי הלומדים לימודי כפירה בבית הספר הממשלתי ברוסיה, שאין להם דין תינוקות שנשבו מאחר שנמצאים במקום שיש גם יהודים כשרים ואבותיהם ג"כ מאמינים בה' ובתורתו ממילא נחשב הדבר ש'רק בבחירת עצמו ובדעתו הרעה נתפתה לרשעים והוי תועה עצמו'.

וכע"ז שמעתי מהגר"ר יצחק ברקוביץ שליט"א בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שחילוניים בזמננו אין דינם כתינוק שנשבה ומעיקר הדין אין מחללין עליהם את השבת. אך למעשה אי אפשר לנהוג כן כי יבוא לידי סכנה שהם לא יצילו את החרדים, וכמו שמצילים נכרים בשבת מטעם איבה. וכן דעת הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל (שבט הלוי ח"ב יו"ד סימן קעב, חלק ט' סימן קצח) שקשה ליתן להם דין תינוק שנשבה כי מי לא יודע שיש שבת בישראל, אף שוודאי אנוסין הם ע"י חינוך הרע שנותנים להם. וברור דאינו עושה מעשה עמך, ויתכן שדינם כמומר לתיאבון.

הערות מבני החבורה

להעיר בחר בשיבה לק"ש בזמנה

שאלה: בחר בשיבה שרואה את חברו ישן סמוך לזמן ק"ש או סמוך לזמן תפילה, האם צריך להעיר אותו או לא. האם יש בזה דין כפיה וערבות או לא, עוד יש לדון אם נחשב אנוס או לא.

תשובה: לענין תפילה: כתב בספר 'תורת השיבה' (פרק ג' הלכה ב') שזה ודאי אם יודע שחבירו משתדל להתפלל בציבור בזמן מדי יום אמרינן שמסתמא ניחא ליה שיעירנו אף כשלא ביקש לו, אולם כשיודע שאין חברו מקפיד בכך ולא יקום אין להעירו, וכמבואר בשו"ת קרן לדוד (סימן יח) שחילק, שאם ברור לו שלא יקום אין צריך להעירו שמוטב יהו שוגגין ואל יהיו מזידין כמבואר בשו"ע ורמ"א (סימן תר"ח סעיף ב') אבל אם מסתפק בכך יש להעירו וכמש"כ המשנ"ב (שם). ואם יודע שחבירו אין מקפיד על תפילה בציבור דעת החזו"א (דינים והנהגות עמוד מז) וכ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א (שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן נ') שאין חיוב להקיצו. ואם חברו ישנאנו מחמת כן עיין בספר חסידים (סימן תיג) שאם ע"י מחאתו בחבירו ישנאנו חבירו וינקום ממנו אין להוכיחו, והביא דבריו להלכה המג"א (שם) והביאור הלכה (ד"ה חייב).

לענין ק"ש: בשו"ע הלכות ק"ש נפסק (או"ח סימן ס"ג סעיף ה') אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש, מכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש, שאף על פי שהוא קורא מתנמנם יצא. משמע שזה דין על כל יחיד ולא רק על ב"ד. ויש שהוכיחו (י.ש.) מכאן שאפילו בדרבנן חייב להעיר כי הרי כל הק"ש זה רק דרבנן ורק פסוק ראשון דאורייתא, ואילולי הסברא שקראה מתנמנם יצא היה צריך להעירו גם לזה. ויש שדחו (י.ט.) ששאני בזה שהוי כעין דאורייתא שכמו שצריך להעירו לעיקר ק"ש כך צריך להעירו גם לענין כל הק"ש.

ישן אם דינו כאנוס: עוד מוכח מדברי השו"ע שמעירים אותו לקום לק"ש שאין השינה נחשבת לאנוס, ועיין בתשובת מהרי"ל (סימן עט) ונפסק ברמ"א (יו"ד שע"ב סעיף א') לענין כהן הישן באהל ומת שם, שמצוה להקיצו ולהפרישו מאיסור, ודעת הש"ך (שם ס"ק ג') שרק לדאורייתא יעירנו ולא לדרבנן, אבל לדעת המ"א (או"ח נה ס"ק ט') הביאו המ"ב (ס"ק ל"ו) שמעירו לשמוע קדיש משמע שגם לדרבנן. מכל זה מוכח שאין פטור אנוס בישן וכן הסיק השדי חמד (מערכת יב כלל לב). ועיין בבן איש חי (פרשת האזינו ש"א אות ח') ובשדי חמד (מערכת יד כלל לד) שאם חברו מתנמנם חוץ לסוכה יעירו. וכן בספר חסידים (סימן שלז) שמצוה להעיר את אביו למצוה עוברת, וכן פסק בשו"ת קרן לדוד (סימן יח) וכן פסק הגרש"ז אורבאך זצ"ל (הליכות שלמה תפילה מילואים אות יב) וכן דעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א (שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן נ'), וכן כתב בשו"ת שלמת חיים (סימן רכו) שחייב להעיר את הישן פרקדן ואפילו אם חברו יקפיד עליו חייב להעיר.

ומזה שסובר הגרש"ז שצריך להעיר את חברו נפיק שהחידוש הידוע של הגרש"ז אורבאך לענין שיבה בסוכה שהוא נחשב אנוס כשהוא ישן ואינו חייב במצוות, זה רק בסוכה שהבין הגרש"ז שהחיוב הוא 'ללכת לישון' בסוכה ולא כשישן בפועל בסוכה, אבל זה ודאי שכל דיני התורה נאמרו גם על ישן (ש.ג.). ❖

ולכאור' דין 'כופין אותו עד שיאמר רוצה אני' בחילונים תלוי במחלוקת זו, שאם הוי בגדר 'תינוק שנשבה' נוכל לומר שבעצם הוא רוצה, אולם אם דינו כמומר ולא חשיב תינוק שנשבה י"ל שכיון שנעשית לו כהיתר לא מתעורר אצלו 'הנקודה הפנימית' וגם כשאומר 'רוצה אני' באמת אינו רוצה ולא יועיל כפיה. (צ.פ.)

למעשה נחלקו פוסקי זמנינו: דעה ראשונה: שמעתי מהג"ר שמאי גרוס שליט"א, ומהג"ר נתן קופשיץ שליט"א, והג"ר אריה צבי רוטנברג שליט"א (מב"ש), והג"ר שמעון יצחק שליזינגר שליט"א, שלו יצוייר שהיתה ידיו תקיפה, גם בחילונים בזמננו אפילו אם יש להם דין מומר להכעיס יש דין כפיה כי בנקודה הפנימית הוא רוצה להיות טוב, וישראל אע"פ שחטא ישראל הוא (קידושין

סופ"ק). ואף שכועס על ה'כפיה הדתית' לאחר מעשה הוא שמח שנתגלגל לידו מעשה טוב עפ"י התורה.

דעה שניה: שמעתי מהג"ר יהודה טשזנר שליט"א, שמצד 'עיקר הדין' אין כל החילונים שוים, יש חילונים שהם בגדר 'אנטי', ובכסילותם וטפשותם ואוטם לבם אין רוצים לשימוע על יהדות וכועסים על כל סממן יהודי, ובהם לא יועיל כפיה אפילו כשיאמר רוצה אני כי באמת אינו רוצה. אולם ישנם חילונים מסורתיים או דתיים שבעצם רוצים להיות טוב אך לא עמדו בנסיונות, וכשכופין אותם מתעורר רצונם האמיתי. בדעה זו יש שחילקו (מ.ש.) באופן שונה קצת, שתלוי שאם הוא 'חילוני לתיאבון' ברגע שכופין אותו בטל התיאבון, אבל אם הוא 'חילוני להכעיס' באמת אינו רוצה, ולמדונו חז"ל שרשעים אפילו על פתחה של גיהנום אין עושים תשובה.

דעה שלישית: שמעתי ממורי הוראה שליט"א שבחילונים בזמננו בכל האופנים לא נאמר בהם הדין של כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, כי אינו רוצה לקיים את התורה וכשיאמר 'רוצה אני' זה שקר.

צומק הפסט

פתרונות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823